

שיעור י

פשרה לאחר גמר הדין

(סנהדרין ה ע"ב – ז ע"א)

הקדמה

- א. רש"י רמב"ם, ותוספות: כשהדיינים אמרו את פסק הדין או כשהדיינים רק החליטו מה פסק הדין
- ב. ריא"ז: גם לאחר שהדיינים אמרו את פסק הדין מצווה לפשר ולרצות אך ללא כפייה
- ג. אחר שאינו דיין רשאי לעשות פשרה ביניהם, שלא במושב דין הקבוע למשפט סיכום

הקדמה

הגמרא (ה ע"ב – ז ע"א) דנה בפרטים הלכתיים הקשורים לפשרה. כוחה של פשרה לעומת דין, מספר הדיינים הנדרשים לבצע פשרה, ועוד.

מהי פשרה? בתוספתא (בבא קמא ב, י) נאמר:

חמורים... היה אחד מהן טעון ואחד רכוב - מעבירין את טעון מפני הרכוב. אחד טעון ואחד ריקן - מעבירין את הריקן מפני הטעון. אחד רכוב ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הרכוב. היו שניהן טעונין, שניהן רכובין, שניהן ריקנין - עושין פשרה ביניהן.

וכן שתי ספינות שהיו באות זו כנגד זו. אחת פרוקה ואחת טעונה, מעבירין את הפרוקה מפני הטעונה. שתיהם פרוקות, ושתיהן טעונות - עושות פשרה ביניהן.

תוספתא זו מופיעה בגמ' (לב ע"ב) באופן מעט שונה:

"צדק צדק תרדוף" (דברים טז, כ) - אחד לדין ואחד לפשרה. כיצד?

שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה, אם עוברות שתיהן - שתיהן טובעות, בזה אחר זה - שתיהן עוברות.

וכן שני גמלים שהיו עולים במעלות בית חורון ופגעו זה בזה, אם עלו שניהן - שניהן נופלין, בזה אחר זה - שניהן עולין.

הא כיצד? טעונה ושאינה טעונה - תידחה שאינה טעונה מפני טעונה. קרובה ושאינה קרובה - תידחה קרובה מפני שאינה קרובה. היו שתיהן קרובות, שתיהן רחוקות - הטל פשרה ביניהן, ומעלות שכר זו לזו.

ההצעה להעלות "שכר זו לזו" היא הצעת פשרה שתסייע לפתרון הבעיה שנוצרה, ובמקרים שבברייתא לעשות פעולות שהתוצאה תהיה שהכול יוכלו לעבור - הספינות, הגמלים, וכיו"ב. אמנם באותם מצבים שתוארו בתוספתא, אין מדובר על פסיקה של בית דין, אלא על הנחיה של חכמים לשני הצדדים כיצד נכון וראוי לנהוג. פשרה משמעותה קריאה להסתדר, לוותר זה לזה, לעשות פעולות שיהיה שלום בין הצדדים. כך הסביר הרמב"ם (פירוש המשנה כתובות י, ה) את משמעות הביטוי פשרה:

ופירוש פשרה לפי עיקר מובן המלה, המיצוע בדבר, כלומר הסכמה בדרך שלום, והם קורין למים הבינוניים שאינו לא קר ולא חם, פושרין.

"הסכמה בדרך שלום" - היא פשרה.¹

בגמרא (ו ע"א - ז ע"א) הובאו דעות תנאים שעסקו במקומה של הפשרה בין בעלי דינים. האם הדיינים מצווים להציע להם פשרה, האם זו רשות, או שהדבר אסור, ולסוברים שיש מקום להציע פשרה, עד איזה שלב של הדיון ניתן להציע זאת. ראשונים ופוסקים חלקו במשמעות דברי הברייתא: "נגמר הדין - אי אתה רשאי לבצוע", ולהלן נעייין בדבריהם.

א. רש"י, רמב"ם, ותוספות: כשהדיינים אמרו את פסק הדין או כשהדיינים רק החליטו מה פסק הדין

בגמ' (ו ע"א-ע"ב) הובאו דברי התוספתא (א, ב) בה נאמר:

תנו רבנן: כשם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה. נגמר הדין - אי אתה רשאי לבצוע.

1 על פשרה כביטוי לאמור בפסוק "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" (דברים ו, יח), ראה רמב"ן שם. עוד על הערך שבפשרה: הראי"ה קוק, אגרות הראיה, חלק א, אגרת קעו (עמ' רכה); הרב יעקב משה חרל"פ, מי מרום - שמות, עמ' קסח-קסט, וכך: בית זבול, חלק ששי, הקדמה; הרב זלמן נחמיה גולדברג, "שבחי הפשרה", משפטי ארץ, א (תשס"ב), עמ' 78-84, ובמיוחד שם עמ' 83-84 בשם הראי"ה קוק.

ביצוע זו פשרה. רש"י (ד"ה נגמר) הסביר: "שאמרו: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב". דברי רש"י הללו מבוססים על המשנה (ג, ז) בה מתואר גמר הדין לאחר שהדיינים שמעו את העדים ודנו בדבר:

גמרו את הדבר, היו מכניסין אותן. הגדול שבדיינים אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב.²

גם בהמשך סוגייתנו שאלה הגמרא:

היכי דמי גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי.

לפי רש"י כשהדיינים אמרו לבעלי הדינים את פסק הדין, הם אינם רשאים עוד לפסוק פשרה. כך גם משמע מרש"י לקמן (ז ע"א) כשרש"י הסביר מה ההבדל בין תנא קמא שאמר שזו רשות לבצוע, וכן ר' יהושע בן קרחה שאמר שמצווה לבצוע, לבין ר' שמעון בן מנסיא שאמר שתשמע את דבריהם וידעת להיכן הדין נוטה, אף שלא נגמר הדין אין אתה רשאי לבצוע:

איכא בינייהו מצוה - להזכיר פשרה, לתנא קמא - ליכא מצוה.
איכא בינייהו משתשמע דבריהם - לתנא קמא אפילו שמע דבריהם - רשאי לבצוע עד שיגמר הדין ויאמר: זה זכאי וזה חייב, לר' שמעון בן מנסיא משתשמע את דבריהם וידעת להיכן נוטה, אף על גב דלא נגמר - אין רשאי לבצוע.

כאמור תנא קמא ור' יהושע בן קרחה חלקו האם מצווה לבצוע או רשות לבצוע, אך הם מסכימים שהאפשרות לבצוע היא עד שהדיינים יאמרו זה זכאי וזה חייב.

---

2 רש"י בסוגייתנו כתב "שאמרו פלוני אתה חייב..." משמע ששלושת הדיינים אומרים. גם ראשונים ואחרונים שיובאו בהמשך השיעור כתבו כך. כאמור, במשנה (כט ע"א) וכן בספרא (קדושים פרשה ב פרק ד אות ו) כתוב ש"הגדול שבדיינים" היה אומר לבעלי הדינים את הדין, אך לא כל הדיינים. הרמב"ם (הל' סנהדרין כב, ט) ובעקבותיו הטור (חושן משפט סי' יט) נימקו את דין המשנה: "כדי שלא ידע אחד מבעלי הדינים איזה דין חייב ואיזה דין זיכה". הסמ"ע (ס"ק א) הסביר את דברי הטור, והרב יונתן אייבשיץ (אורים, ס"ק א) העיר על הסמ"ע והסביר אחרת את כוונת הטור. התוספות יום טוב (משנה ג, ז) נימק מדוע "הגדול שבדיינים" היה אומר את הפסק: "לחלוק לו כבוד, שכן מדת חכמים שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול ממנו". על הסבר הסמ"ע כתב התוס' יום טוב שטעמו לא ישר בעיניו. נראה שכוונת רש"י וכן הראשונים האחרים שכתבו כמו רש"י: "שאמרו..." - שפסק הדין כבר נאמר לצדדים והוא ידוע להם, אבל הם אינם עוסקים בשאלה מי הוא זה שאמר.

כך גם פסק הרמב"ם (הל' סנהדרין כב, ד):

מצוה לומר לבעלי דינים בתחילה: בדין אתם רוצים או בפשרה. אם רצו בפשרה עושין ביניהן פשרה, וכל בית דין שעושין פשרה תמיד הרי זה משובח, ועליו נאמר "משפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז). אי זהו משפט שיש עמו שלום? הרי אומר זה ביצוע. וכן ברור הוא אומר "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו" (שמואל ב ח, טו). איזהו משפט שיש עמו צדקה? הרי אומר זהו ביצוע והיא הפשרה. במה דברים אמורים? קודם גמר דין. אף על פי ששמע דבריהם וידע להיכן הדין נוטה מצוה לבצוע. אבל אחרי שגמר הדין ואמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהן, אלא יקוב הדין את ההר.

תוספות (שם ד"ה נגמר) כתבו ש"לשון הש"ס מוכח כן בודאי" כפירושו של רש"י. כוונתם לדברי רב יהודה אמר רב שהובאו בהמשך הסוגיה: "היכי דמי גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי". משפט זה נראה כאמירה ברורה לכל אחד מהצדדים.

מאחר שנאמר במשנה (כט ע"א) מה הוא גמר דין, מדוע הובאו בגמרא דברי רב יהודה בשם רב? אלא שרב יהודה אמר בשם רב שגם בנוגע להצעת פשרה כך הוא הדין. ניתן להציע פשרה כל עוד הדיינים לא גמרו הדין - לא אמרו מי חייב ומי פטור. רב יהודה אמר את הדברים בשם רב ובגמ' (ו ע"ב) נאמר: "אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה". אך כאמור, מצווה לבצוע כל עוד הדיינים לא אמרו לבעלי הדינים מי חייב ומי פטור.

על הסברו של רש"י הקשו תוספות (שם):

מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין לגמרי?

תוספות לא הסבירו מדוע אין נכון להציע פשרה לאחר שהדיינים אמרו לבעלי הדין מי חייב ומי זכאי. בפירושו רבנו יהונתן מלוניל (א ע"ב מדפי הרי"ף) הסביר:

לאחר גמר דין שבפירושו אמר להם: איש פלוני אתה זכאי, אם יעשו פשרה ויטלו מן הזכאי קצת ממה שהיה ראוי לו, אין לך גזל גדול מזה!!!

תוספות הסבירו את דברי רש"י:

ובדוחק י"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין.

תוספות הרא"ש (סנהדרין שם) כתב כתוספות, והוסיף עוד הסבר:

ואיפשר שיטעוהו לומר שמא טעינו ויחזור הדין. או כשכנגדו אלם ואינו יכול להוציא את שלו מתחת ידו.

לפי תוספות היה מקום לומר שבמצבים מסוימים גם לאחר שהדיינים אמרו לצדדים את פסק הדין, בכל זאת הם יכולים להציע פשרה. הם יאמרו לבעלי הדין שהם יראים שמא טעו בפסק הדין, או כשהחייב הוא אדם אלים ויהיה קשה להוציא ממנו את הסכום שהוא צריך לשלם. אשר על כן נאמר בכירור שלאחר שאמרו את פסק הדין, בשום מצב הדיינים לא יכולים להציע לצדדים לעשות פשרה. תוספות הסבירו אחרת את דברי רב יהודה אמר רב:

כגון שכבר דקדקו בדין היטב, וכמו גמרו את הדין, דלא מיחסר אלא איש פלוני אתה חייב, דכיון דנתברר כל כך אין להטעותו לעשות פשרה, שאילמלא היה יודע שנתברר דינו לזכות, לא היה מתרצה לפשרה בשום ענין.

לפי תוספות, הדיינים עצמם דנו בדבר והחליטו מי זכאי ומי חייב, אך עדיין לא אמרו זאת לבעלי הדינים "דלא מיחסר אלא [לומר]: איש פלוני אתה חייב". חסרה רק ההודעה לצדדים על הכרעת הדין. לפי התוספות משלב ההחלטה וההכרעה מי חייב ומי פטור, אסור לדיינים להציע פשרה.³ כך הבינו התוס' את הגמרא: "היכי דמי גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי". בדברי רב יהודה אמר רב לא נאמר שהדיינים אמרו לבעלי הדינים מי חייב ומי זכאי. לדברי תוספות הכוונה היא שהדיינים יודעים וכבר החליטו ביניהם מי חייב ומי פטור ואולי כבר הכינו נוסח ברור לומר "איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי", אך עדיין לא אמרו זאת לבעלי הדינים.⁴

כאמור לעיל "גמר דין" במשמעות אמירה לבעלי הדינים מי חייב ומי פטור, כבר נאמר במשנה (כט ע"א). חידושו של רב יהודה בשם רב הוא שגם בשלב מקדמי, כשהדיינים כבר החליטו ולא נאמר עדיין דבר לבעלי הדין, אסור להציע פשרה. הב"ח (חושן משפט, סי' יב) הסביר שהתוספות פירשו כך מפני שזו משמעות המשפט "נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע":

3 המהרש"א הסביר שהדיינים "גמרו כן בדעתם ואף שעדיין לא אמרו כן לבעלי דינים. ור' שמעון בן מנסיא דקאמר 'ואתה יודע להיכן הדין נוטה...', צריך לומר דהיינו אפילו לא גמרו כן בדעתם, אלא שכל אחד מהם שיוודע בדעתו להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לבצוע".

4 תוס' כתבו כן במקומות נוספים: בבא קמא סט ע"א ד"ה חייב; בבא מציעא יז ע"א ד"ה חיב.

שנגמר הדין במושב הדיינים. ועל כן שאל: היכי דמי 'גמר דין' גופיה?
וקאמר איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי. וממילא נשמע דכל שלא
אמרו איש פלוני אתה חייב וכו' ליכא 'גמר דין', אלא 'נגמר הדין' קרינן ליה.
ואף על פי שכבר דקדקו בדין היטב ולא מיחסר אלא לומר לבעלי דין איש
פלוני אתה חייב וכו', ואפילו הכי אי אתה רשאי לבצוע.

הב"ח דקדק בלשון הגמרא והבחין בין הביטוי "נגמר הדין" שמשמעותו שהדיינים
גמרו והכריעו מי חייב ומי פטור אך לא הודיעו על כך, לבין הביטוי "גמר דין"
שמשמעותו היא שהדיינים כבר הודיעו ואמרו לבעלי הדינים מי חייב ומי פטור.
יש להעיר שהביטוי "נגמר הדין" מופיע בדברי תנאים בהקשרים נוספים, ובדינו
של מגדף משמע כדברי הב"ח (משנה ז, ה): "נגמר הדין לא הורגים בכינוי, אלא
מוציאים כל אדם לחוץ ושואלים את הגדול שבהן, ואומרים לו: אמור מה ששמעת
בפירוש". העדים שמעידים בפני בית הדין היו אומרים את הגידוף בכינוי. אך
משהסכימו הדיינים שיש לחייב את המגדף, הם היו מוציאים אחרים מחוץ לבית הדין
ומשאירים את הגדול שבעדים במעמד חבריו שיאמר את הגידוף עצמו. מכאן
ש"נגמר הדין" משמעותו היא שבית הדין קיבל החלטה. אמנם גם בנוגע למי שחייב
סקילה מופיע הביטוי "נגמר הדין", ושם משמע שהדין ידוע וברור לבעלי הדין ואף
מבוצע. כמו: "נגמר הדין מוציאין אותו לסקלו" (משנה ו, א). וכן ניתן לפרש
באופנים שונים ביטויים דומים כמו: "לעולם מוסיפין הדיינין עד שיגמר הדין. לעולם
מביא עדיותיו וראיותיו לבית דין עד שיגמר הדין. לעולם אין העדים יכולין לחזור
בהם עד שיגמר הדין" (תוספתא ו, ד). וכן: "לעולם מוסיפין דיינים עד שייגמר הדין,
והדיינין יכולין לחזור בהן. נגמר הדין אין יכולין לחזור בהן" (ירושלמי ג, ג).
לדברינו, תוספות אמנם כתבו שמלשון הגמרא משמע כרש"י, שהמשפט "איש
פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי" הוא אמירה ברורה לכל אחד מהצדדים, אך
לא נאמר בדברי רב יהודה אמר רב, שהדיינים אכן כך אומרים בבירור לצדדים.

סיכום ביניים:

רש"י ורמב"ם: גם אם הדיינים החליטו מי חייב ומי זכאי אך הם עדיין לא אמרו
זאת לבעלי הדינים, מצווה להציע פשרה. לאחר שאמרו את ההחלטה לבעלי הדינים,
אסור להציע פשרה.

תוספות: מהשלב בו הדיינים החליטו מי חייב ומי זכאי, אף שהם עדיין לא אמרו
זאת לבעלי הדינים, אסור להציע פשרה. בוודאי שלאחר שהם אמרו את ההחלטה
לבעלי הדינים אסור להציע פשרה.

ב. ריא"ז: גם לאחר שהדיינים אמרו את פסק הדין מצווה לפשר ולרצות אך ללא כפייה

רבנו ישעיהו אחרון ב"ר אליהו מטראני, ריא"ז (פסקי ריא"ז, פרק א הלכה א, אותיות נז-נח ושלטי הגיבורים, א ע"ב בדפי הרי"ף) פירש את הגמרא כמו רש"י, וכתב עוד:

נז. עד שלא נגמר הדין, רשאי הדיין להטיל פשרה ביניהן אף על פי שיודע להיכן הדין נוטה. אבל משנגמר הדין ואמר להם: איש פלוני אתה זכאי, ואיש פלוני אתה חייב, אין הדיין רשאי לפשור ביניהם, אלא יקוב הדין את ההר. נח. ונראה בעיניי שאין כל הדברים הללו אמורין אלא כשהדיין רוצין להטיל עליהן פשרה לפי הנראה בעיניהם ושלא מדעת בעלי דינין. אבל אם הם מודיעים להם טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שהם מתרצים בדבר למחול אחד לחבירו או לתת אחד לחבירו דבר ידוע, אפילו אחר גמר דין ראוי לעשות כן, ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוסים ופיתויים, וזו מצוה גדולה היא, והיא הבאת שלום שבין אדם לחבירו, וכך היה עניינו של אהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומפייס בעלי דינין עד שמתרצים בדבר.

הריא"ז הרחיב את דבריו במקום נוסף (קונטרס הראיות, סנהדרין ה ע"ב) שם כתב שאף למאן דאמר שאסור לבצוע, כשיש הסכמה בין בעלי הדינים ללא כפייה, מצווה להציע להם פשרה גם לאחר שאמרו הדין:

ואיכא למ"ד נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע, ואיכא נמי למ"ד משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו (ר' שמעון בן מנסיא), ואיכא נמי למ"ד אסור לבצוע כלל (ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי), לפי שפשרה זו מדעת הדיינין היא. אבל אם היא מדעת בעלי דינין והן יודעין ענין הפשרה ומתרצין בה, אפילו לאחר גמר דין נמי יכולין לפייס בעלי דינין שימחלו זה לזה, והיינו דקאמר אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין איש לחברו. ומאן דאמר אסור לבצוע קאמר הכא, דאע"ג דאסור לבצוע, מה שעושין מדעת בעלי דינין אין זה בצוע אלא הבאת שלום היא, שטורחין ומפייסין בעלי דינין עד שיתרצו ויהא שלום ביניהם, ואין לך מצוה גדולה מזו, וכך היה עושה אהרן. אמנם אין להכריחם ולעשותם אלא לרצותם ולפייסם, והבצוע שהוא אסור הוא הפשרה שמטילין עליהם.

לדברי הריא"ז אסור להציע פשרה לאחר שהדיינים אמרו את הדין לבעלי הדינים, כשהדיינים הם אלו שמציעים הפשרה שלא על דעת בעלי הדינים. אך אם הדיינים אמנם אמרו את הדין לבעלי הדינים, ולמרות זאת הם מצליחים לפייס ולגשר בין הצדדים, ראוי לעשות זאת, וזו מצווה, ובלבד שלא תהיה שום כפייה על הצדדים. זו הייתה דרכו של אהרון הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום.

בדבריו אלו הזכיר הריא"ז את דברי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שאמר שאסור לבצוע וכפי שמופיע בגמרא (ו ע"ב):

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא, וכל המברך את הבוצע - הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר "בצע ברוך נאץ ה'" (תהילים י, ג), אלא: יקוב הדין את ההר, שנאמר "כי המשפט לאלהים הוא" (דברים א, יז). וכן משה היה אומר: יקוב הדין את ההר. אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום, ומשים שלום בין אדם לחבירו, שנאמר "תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון" (מלאכי ב, ו).

רש"י (ד"ה אסור וד"ה אהרן) פירש שלפי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי "משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע". אבל אהרון הכהן היה אוהב שלום ורודף שלום "וכיון שהיה שומע מחלוקת ביניהם, קודם שיבואו לפניו לדין היה רודף אחריהן, ומטיל שלום ביניהן".⁵ לפי רש"י אהרון שימש גם כן כדיון, אך היה מנסה לפשר ביניהם לפני הדין.

5 רש"י התכוון למסופר (אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יב): "אוהב שלום כיצד? מלמד שיהא אדם אוהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן אוהב שלום בישראל... שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם ואמר לו: בני, ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו אומר: אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. והולך אהרן וישב לו אצל האחר ואומר לו: בני ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, ואומר: אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וכשנפגשו זה בזה גפפו ונשקו זה לזה". על ההבדל בהנהגה בין משה רבנו לבין אהרון, נאמר במדרש (שמות רבה פרשה ה סי' י): "וילך ויפגשוהו" (שמות ד כז), הדא הוא דכתיב: 'חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו' (תהילים פה, יא). 'חסד' זה אהרן שנאמר 'וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך' (דברים לג, ח), 'ואמת' זה משה שנאמר 'לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא' (במדבר יב, ז), הוי 'חסד ואמת נפגשו'. כמה דתימא 'וילך ויפגשוהו בהר האלהים' (שמות ד, כד). 'צדק' זה משה שנאמר: 'צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל' (דברים לג, כא), 'ושלום' זה אהרן שנאמר 'בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון' (מלאכי ב, ו).

תוספות (ד"ה אבל אהרן) פירשו אחרת מרש"י: "פי' כיון שלא היה דייין, ולא היה הדין בא לפניו אלא לפני משה, ודאי לדידיה שרי". רש"י כתב שכשאהרון שימש דייין היה שומע הצדדים לפני הדין והיה מנסה לפשר, ואילו תוספות פירשו שההבדל בין משה לבין אהרון הוא במעמד. אהרון הכהן לא היה דייין, ולכן היה עושה פשרה בין הצדדים.

הריא"ז פירש אחרת. לפיו, אסור לדיינים לבצוע מדעתם ושלא בהסכמת בעלי הדינים. אך אהרון הכהן היה מפשר ומביא שלום לצדדים, רק בהסכמתם. זה לא משנה האם הוא עשה כן לפני שהם באו לדין או אחרי שהם שמעו את פסק הדין, וזה לא בגלל שהוא איננו דייין ומשה רבנו אחיו היה דייין. עניינו של אהרון היה לאהוב שלום ולרדוף שלום, ולכן בכל שלב שאפשר לפשר ולקרב את בעלי הדינים, זה דבר ראוי וטוב, ואף מצווה.

הרב שמואל מוהליבר (שו"ת מהר"ש מוהליבר, חושן משפט סי' ט, וסי' יב, ב) כתב כדברי הריא"ז, וציין גם שכך המנהג בבתי הדין בישראל:

בודאי מצווה גדולה היא אם רואה הדיין שייעשה שלום על ידי זה. וכן המנהג פשוט בכל בתי דין בישראל, שאם רואים לאחר הפסק שיוכלו לבוא מזה לידי קטטה ומריבה ואפשר גם לסירוב וביטול פסק הדין בכללו, כי יד ישראל אינה תקיפה כעת להעמיד הד"ת על תילו בכל תוקף, מפייסים את הבעל דין שיוותר מה לבעל דינו וכל איש יבוא על מקומו בשלום.

גם הרב אהרון וואלקין (שו"ת זקן אהרן, חלק ב סי' קכו) הציע לעשות פשרה במקרה מסוים לאחר פסק הדין:

רק אם לראות עיני כת"ר אי אפשר להעמיד הפסק דין הקודם, וגם בעלי הדינים מסכימים לזה, אז תעשו באופן כזה. לומר להם: דעו שהדין נשאר כמו שאמרנו, רק מצד הישר והטוב ראוי לוותר נגד רעהו בכך אם תסכימו מרצונכם הטוב. אבל לומר סתם, אינכם רשאים, דיסברו דהדין נוטה כך והוי מחילה בטעות. ולעצה זאת הסכים [הרב זלמן סורצקין] בעל ספר מאזנים למשפט [חושן משפט סי' יב, ד]. ואם תעשו כעצה זאת אז נהפוך הוא שמצווה תעשו בזה ליישר דעת הבעלי דינים ולהביאם לשלום, וה' יברך אתכם בשלום.

ג. אחר שאינו דיין רשאי לעשות פשרה ביניהם, שלא במושב דין הקבוע למשפט

האם רש"י ותוספות יסכימו לדברי הרי"א^ז הללו? על פניו, אם למרות שבעלי הדינים שמעו והם מודעים לפסק הדין, הם מוכנים ברצונם הטוב וללא כפייה לעשות פשרה, מדוע שלא יוכלו לעשות כן?

השולחן ערוך (חושן משפט הלכות דיינים סי' יב, סעיף ב) פסק:

וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח. במה דברים אמורים? קודם גמר דין אף על פי ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה, מצוה לבצוע. אבל אחר שגמר הדין ואמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם. אבל אחר שאינו דיין רשאי לעשות פשרה ביניהם, שלא במושב דין הקבוע למשפט.

השולחן ערוך פסק כרש"י וכרמב"ם. אך הוסיף הלכה נוספת: "אבל אחר שאינו דיין רשאי לעשות פשרה ביניהם שלא במושב דין הקבוע למשפט". מקור ההלכה הנוספת הוא בדברי הרשב"א בשם רב האי (שו"ת הרשב"א חלק א סי' אלף קיג):

תשובה רבינו האי ז"ל פעמים שבאים שני בעלי דינים אחד חזק ואחד רך. ואין החזק רוצה ליתן מה שהוא חייב. והולך ותולה עצמו בשלטון ישמעאל ואנו עושים פשרה ביניהם. והשיב אתם יודעים דרכי שמעון בן מנסיא דאמר משתשמע את דבריהם, ואתה יודע היכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו. שנאמר (משלי יז, יד) "ולפני התגלע הריב נטוש" קודם שיתגלע לך הדין אתה יכול לבצוע. אבל יעלו אחרים ומתפשרים ביניהם, שלא במושב דין הקבוע למשפט.

מקור נוסף לדברי השולחן ערוך הוא האגודה (סנהדרין פרק א סי' ו):

אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום. פי', אהרן לא היה דיין ועשה פשרה. מכאן אדם שאינו דיין, יכול לעשות פשרה אפילו לאחר גמר דין.

השולחן ערוך חיבר בין שני המקורות. בין דברי האגודה שכתב "אדם שאינו דיין, יכול לעשות פשרה אפילו לאחר גמר דין", אך לא ציין שעליו לעשות כן מחוץ לבית הדין, ובין הרשב"א שכתב "יעלו אחרים ומתפשרים ביניהם, שלא במושב דין הקבוע למשפט", אם כי הרשב"א לא עסק במקרה שהיה גמר דין.

הגר"א (שם ס"ק ז) ציין כמקור לדברי השולחן ערוך את דברי התוס' (ד"ה אבל אהרון) שכתבו שאהרון הכהן לא היה דיין, והדין לא היה בא לפניו, לו בוודאי מותר לעשות פשרה.⁶ כאמור לעיל, רש"י פירש שהפניה לאהרון הכהן היא כדי ללמד על הנהגתו עם בעלי הדינים לפני שהם פנו לבית הדין. אך נראה שלפי תוספות זה לא משנה באיזה שלב נעשית הפשרה. לפני שבעלי הדינים פנו לבית הדין או אף לאחר שהם כבר פנו ושמעו את פסק הדין. מי שאינו דיין יכול תמיד לפשר ביניהם. כך כתבו גם בפסקי התוספות (סנהדרין, פרק ראשון, אות טז):

דקדקו בדין היטב ואין מחוסר אלא פלוני אתה חייב פלוני אתה זכאי, אין לבצוע... ואחר שאינו דיין רשאי לבצוע לעולם.

"לעולם" – בכל שלב. אלא שכאמור התנאי לפי התוספות הוא שמי שעושה את הפשרה הוא לא דיין, בעוד שעל פי דברי הרי"א⁷ הדיינים עצמם שפסקו ואמרו לבעלי הדינים מי חייב ומי זכאי, יכולים להציע פשרה, ובלבד שיהיה זה בהסכמה וללא כפייה. הרב חיים בנבנשתי (חמרא וחיי, סנהדרין ו ע"ב) כתב שהתוספות עסקו בפשרה שהדיינים מציעים על ידי הטעיית בעלי הדין, ובמצב כזה אמרו שאסור להם להציע פשרה לאחר גמר הדין, אלא רק לאדם אחר מותר. אך הרי"א⁸ כתב שמותר לדיינים להציע פשרה כדי לקרב את הצדדים זה לזה בהסכמתם בלבד, אך לא בכפייה.

לפי הגר"א, ולפי הרב חיים בנבנשתי, דברי התוספות תואמים לדברי הרשב"א והאגודה שנפסקו בשולחן ערוך. האם גם רש"י יסכים לכך? כאמור השולחן ערוך פסק כרש"י, והוסיף את ההלכה המבוססת על דברי הרשב"א והאגודה. משמע שהבין שדבריהם אינם סותרים את רש"י. הש"ך (ס"ק ו) ציטט את דברי הרי"א⁹ על דברי השולחן ערוך (שם) שכתב שלאחר שנגמר הדין והדיין אמר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם, והש"ך לא הוסיף עליהם דבר. מכאן שהש"ך סבר שאף שהשולחן ערוך פסק כרש"י, בכל זאת רש"י יסכים לכך שניתן להציע פשרה לאחר שהדיינים אמרו לבעלי הדינים מי חייב ומי פטור. הרב יונתן אייבשיץ (תומים שם, ס"ק ג) ציין לדברי הש"ך הללו שציטט מדברי הרי"א¹⁰, וכתב על כך:

6 דברי הגר"א הללו מוסבים על דברי השולחן ערוך שכתב: "אבל אחר [שגמר הדין ואמר...]". נראה שהיה מתאים יותר שדברי הגר"א הללו יוסבו על דברי השולחן ערוך בהמשך שכתב: "אבל אחר [שאינו דיין, רשאי לעשות פשרה ביניהם...]". וצ"ע.

וכתב הש"ך (סק"ו) בשם שלטי גיבורים דלפשר כשמודיעים לבעלי דין טיב הפשרה ומדבר על לבם בפיוס בלי כפיה מותר, עכ"ל. ולפי מה שכתב הרשב"א (תשו' אלף קיג) והאגודה (סנהדרין אות ו) והעתיקו השולחן ערוך דאחר שאינו דיין יכול לעשות פשרה, קשה דאחר שאינו דיין ודאי דאין יכול לכוף לפשרה כי מי שמהו לאיש שר ושופט, ועל כרחך ברצון הבעל דין שמדבר בדברי פיוסים ושאר דברים עד שמרכינים ראש לפשרה, ודוקא אחר, הא דיין לא, וזה דלא כדעת השלטי הגבורים... ומכל מקום לדיין אסור, ולכן דעת שלטי הגבורים צ"ע, וכ"כ הב"ח (ס"ד).

דברים דומים הקשה הרב יוסף חיים דוד אזולאי, החיד"א (ברכי יוסף חושן משפט סי' יב, ס"ק י) על דברי הרי"א ז':

אבל אנכי הרואה בפסקי תוספות שכתוב וז"ל: "דקדקו בדין היטב... אין לבצוע... אבל אחר שאינו דיין רשאי לבצוע לעולם". עכ"ל. ומשמע דכי היכי דלר' אליעזר ברבי יוסי דסבר אסור לבצוע, לאחר שרי, הכא נמי לדין כאשר יהיה האופן דאסור לבצוע, כגון אחר גמר דין, לאחר שרי, וכמו שהבין הרב בית חדש מדברי התוס'... ומכאן יש להביא ראיה הפך ריא"ז שכתב ד"הא דאמרין דאחר גמר דין אינו רשאי לבצוע כשהדיינים עושים מדעתם כטוב בעיניהם שלא מדעת בעלי דין, אבל אם מפייסים ומפתים הבעלי דין עד שיתרצו לעשות פשרה שרי ומצוה הוא, וזו הבאת שלום וכך היה עניינו של אהרן רודף שלום". והרי הרב האגודה על אהרן קאי דהיה אוהב שלום ורודף שלום והכל על ידי פיוס וסבר פנים יפות, ומינה יליף דאחר שאינו דיין יכול לעשות פשרה אחר גמר דין, וידוע דזה שעושה פשרה אחר גמר דין עביד עובדא דאהרן בפיוס ופיתויי ודברי ריצוי, ואפילו הכי לאחר שרי, ומשמע לדיין עצמו בכי האי גוונא אסיר. וגם מפסקי תוספות משמע דכוונת התוס' נמי למגמר מינה לדין אחר גמר דין, כמ"ש הרב האגודה, וא"כ אפילו בפיוס דוקא לאחר שרי, לא לדיין, הפך ריא"ז.

אמנם יש לציין גם את שכתב החיד"א (ברכי יוסף שם, ס"ק ט) לאחר שציין את דברי הרי"א ז' שהובאו בש"ך:

גם הרב כנסת הגדולה כתב ומנהגנו כדברי ריא"ז. ע"ש. אבל בארץ הצבי ובארץ מצרים לא נהגנו כך. וגם משמעות הפוסקים דלא כוותיה.

נראה להציע שגם רש"י יסכים לדברי הרי"א הללו וכפי שהבין הש"ך, וכפי שהשולחן ערוך שפסק כרש"י, כתב גם את דברי הרשב"א והאגודה, ובשונה מהבנתם של התומים והברכי יוסף.

במצב שברור שהאחד אכן חייב והאחר זכאי, אין נכון להציע פשרה. אך יש מצבים מורכבים יותר ובמיוחד כשקשה להכריע באופן חד וברור מי צודק ומי לא. לאחר שהדיינים סיימו לדון בדבר ואמרו את פסק הדין לבעלי הדינים, מותר להם לנסות לפשר בין הצדדים. הם לא יעשו זאת כמי שהולכים בדרכו של אהרון הכהן. בשלב זה, לאחר שהדין הוכרע ונאמר לבעלי הדינים, הדיינים אינם שונים מ"אדם אחר שאינו דין, שרשאי לעשות פשרה ביניהם". הפשרה מוצעת לצדדים מתוך רצון לעשות שלום ביניהם, וכדברי הרי"א: "ואין לך מצוה גדולה מזו, וכך היה עושה אהרן. אמנם אין להכריחם ולעשותם אלא לרצותם ולפייסם". רש"י ציין שאהרון הכהן היה מנסה לפשר "קודם שיבואו אליו לדין", אך דרכו של אהרון לעשות שלום יכולה להמשיך גם לאחר גמר הדין, לפייסם ולרצותם ושלא בכפייה. אדרבה, הדיינים שדנו בדין, מודעים לפרטי הדיון ובעקבות היכרותם את בעלי הדינים וטענותיהם, הם יוכלו גם להציע ולכוון לפשרה ראויה ולהשכין שלום בין הצדדים.⁷ נראה שלזה גם התכוון נתיבות המשפט (ביאורים על שולחן ערוך חושן משפט סי' יב, ס"ק א):

אחר שגמר הדין. עיין ש"ך ס"ק ו דדוקא פשר שהבעלי דינים מתרצין שהדיינים יעשו פשר לפי דעתן. והטעם נראה, כיון דהבעל דין יודע שהוא זכאי, כל מה שמגרעין מזכותו נראה כהטיית פשר. אבל פשרה שמפייסין

---

7 הראי"ה קוק, באר אליהו, עמ' קג הסביר שלדעת רש"י "אפילו כששני בעלי דינים רוצים לבטל את הדין מרצונם הטוב, אפילו כשרוצה אחד מהם להקל על חברו ואינו רוצה לקחת כל מה שהדין מזכה אותו, לא מצד מה שנראה לו שמא לא יזכה בדין אלא מנרבת הלב, גם כן דינא הוא שאסור לדין לעשות פשרה אחרי שנגמר הדין. ולפי זה לא קשיא מה שהקשו תוס' איזה פשרה שייכא אחר גמר הדין, הודאי שייכא ברצון שניהם מצד טובה שרוצים לעשות אחר לחברו, וגם זה אסור שיעשה על פי הדיינים שפסקו את הדין, משום שזהו נראה זילותא לדין תורה, שאחר שכבר נגמר הדין דוחין אותו ועושין פשרה. וגדולה מזו, שהרי גם אדם אחר, שלא היה מהדיינים פוסקי הדין, אינו רשאי לעשות את הפשרה כמושב בית דין הקבוע". אכן בית הדין לא רשאי לכפות פשרה לאחר שהם פסקו הדין, ואם יעשו כן בוודאי יש בזה זילותא לדין תורה. אך הרי"א² כתב שהם מציעים את הפשרה לאחר גמר דין, ואין הם כופים על הצדדים להתפשר. כאמור הם אינם שונים ממישהו אחר. הראי"ה קוק כתב שגם אחר איננו עושה את הפשרה כמושב בית הדין הקבוע, ייתכן שגם רש"י ותוספות יסכימו שאין לעשות זאת בבית הדין, כדי שיראה שהפשרה המוצעת איננה חלק מהדין אלא הצעה לצדדים כדי לעשות שלום ביניהם. אם כי ההוראה להציע את הפשרה מחוץ לבית הדין נאמרה ע"י הרשב"א, אך לא נזכרה באגודה.

הדיינים למחול סך כך, מותר. וכן מסתבר, דמהיכי תיתי יהיה אסור לפייס לאחד שימחול לחבירו?

גם מצידם של בעלי הדינים. לעיתים לאחר שבעלי הדינים יודעים מי צודק ומי לא, מי חייב ומי זכאי, נוח להם יותר לוותר ולמחול זה לזה, כדי שיישאר השלום ביניהם על אף הדיון בבית הדין ופסק הדין. כאמור לעיל, פשרה היא קריאה להסתדר באופן חברי ולהשכין שלום. כך הסביר הסמ"ע (חושן משפט סי' יב, ס"ק ט) את שיטת רש"י, מדוע ניתן להציע פשרה אף שהדיינים כבר קבעו והחליטו מה הדין, אלא שעדיין לא אמרו זאת לבעלי הדינים:

ואין בזה משום מטעה לחבירו, כי נוח לחבירו שיוותר מה לבעל דינו כדי שיתווך השלום ביניהם.

ההנחה היא שאדם יעדיף לוותר מעט ממה שמגיע לו, ובלבד שבדרך זו יישמר השלום בינו לבין חברו. גם לאחר שהדין הוכרע והוא ידוע לשני הצדדים, לעיתים נוח יותר להציע את הפשרה לפי הערכה ושיקול הדעת של הדיינים שסיימו את תפקידם בדין, כדי שבעלי הדין ייפרדו כירידים, כאמור במכילתא דרבי ישמעאל (יתרו - מסכתא דעמלק פרשה ב):

"ושפטתי בין איש ובין רעהו" (שמות יח, טז). "ושפטתי בין איש", זה הדין שאין בו פשרה. "ובין רעהו", זה הדין שיש בו פשרה, ששניהם נפטרין זה מזה כרעים.

אמנם כוונת המכילתא היא לפשרה שהושגה ללא פסק דין, אך המטרה להביא לשלום ביניהם נשארת. גם לאחר שנגמר הדין, ופסק הדין אף ידוע לצדדים, אנו רוצים שייפטרו זה מזה כרעים.

סיכום

פשרה היא קריאה לעשיית שלום בין צדדים. תנאים חלקו בשאלה מה מקום הפשרה במסגרת בית הדין. האם "יקוב הדין את ההר" או שבכל זאת רשות או אף מצווה להציע פשרה, ועד איזה שלב בדיון יש להציע פשרה.

ראשונים חלקו בשאלה מה משמעות דברי הברייתא "נגמר הדין, אי אתה רשאי לבצוע". לאחר שהדיינים אמרו לבעלי הדינים את פסק הדין (רש"י, רמב"ם) או כשהדיינים רק החליטו בינם לבין עצמם מה פסק הדין אך עוד לא אמרו את החלטתם

לבעלי הדין (תוספות). עם זאת הריא"ז כתב שגם לאחר שאמרו את פסק הדין, ראוי ואף מצווה שהדיינים יציעו לבעלי הדין לעשות פשרה אך אסור להם לכפות ולהכריח את בעלי הדין להתפשר. יש אחרונים שכתבו שכך נהגו בבתי דין מסוימים לעשות כשהדיינים ראו שיש מקום לעשות זאת לפי ההערכתם ושיקול דעתם. השולחן ערוך פסק שאחרים שאינם דיינים יכולים להציע פשרה לבעלי הדין לאחר גמר הדין, ומדבריו משמע שלדיינים עצמם אסור להציע זאת. ובכל זאת, הש"ך צירף את דברי הריא"ז כאפשרות נוספת לדברי השולחן ערוך, ולדברינו גם על פי רש"י, הרמב"ם ותוספות, לאחר גמר הדין הדיינים רשאים ואף מצווים להציע לבעלי הדינים לעשות פשרה, אם לפי ראות עיניהם יש לדבר מקום. אדרבה, הדיינים שסיימו את תפקידם, מכירים היטב את פרטי המקרה ואת טענות הצדדים, וגם עליהם מוטל לנהוג כאהרון הכהן שהיה אוהב שלום ורודף שלום. הנתונים שבידיהם יכולים לסייע להם להגיע למצב שהצדדים יסיימו את הריב ביניהם כידידים ורעים.